

ПЕРЕКЛАДАЧ В УКРАЇНІ: ВІД СТУДЕНТА ДО ПРОФЕСІОНАЛА (ЕМПІРИЧНА РОЗВІДКА)

Чеснокова Г. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті надано результати емпіричної розвідки, метою якої стало з'ясування ставлення до фаху перекладача учасників двох експериментальних груп: студентів перекладацьких відділень університетів і професіональних перекладачів. Результати демонструють суттєву різницю у ставленні до професії респондентів двох груп, яке кардинально змінюється із набуттям досвіду.

Ключові слова: перекладач, перекладацька освіта, емпіричне дослідження.

В статье приводятся результаты эмпирического исследования, целью которого стало выяснение отношения к работе переводчика участников двух экспериментальных групп: студентов переводческих отделений университетов и профессиональных переводчиков. Результаты демонстрируют существенную разницу респондентов двух групп в отношении к профессии, которое, по всей видимости, кардинально меняется с приобретением опыта.

Ключевые слова: переводчик, обучение переводчиков, эмпирическое исследование.

The article reports a study in line with the tenets of empirical methodology in addressing research questions. The project tests how real respondents in Ukraine, both students and professionals, view the job of a translator/interpreter. The results indicate that there is a significant difference between the responses of the students and the professionals test groups, which points out to the fact that the attitude to the job dramatically changes with acquiring the experience.

Key words: translator, translators' training, empirical research methods.

Україна сьогодні повною мірою відчуває кризу перекладу. Прикро, що на шляху до міжнародних організацій і подій світового рівня нашій країні бракує висококваліфікованих перекладачів – особливо усних. Ми впевнені, що головні причини такої ситуації пов'язані з існуючою системою навчання перекладачів, а також із загальноприйнятим ставленням до професії перекладача як такої, що не потребує жодних умінь, крім знання іноземної мови. Ми ж навпаки дотримуємося думки про те, що професія перекладача – це комплексне поєднання особистих якостей, ґрунтовної фахової освіти і практичного досвіду. Вважаємо, що, на відміну від інших професій, навчитися бути перекладачем завдяки самоосвіті чи роботі з навчальною літературою неможливо. У навчанні перекладу високоякісна формальна освіта є якщо не обов'язковою, то принаймні рекомендованою. Знаходячи підґрунтя в російській традиції [5; 6; 8], українська школа перекладознавства по праву пишається глибокою теоретичною базою [3; 10; 14; 17]. На практичному ж рівні викладання перекладу в українських університетах є далеким від досконалого. З одного боку, існує відверта диспропорція між кількістю перекладачів, яких потребує український ринок, і тисячами щорічних випускників, які не можуть знайти, а подекуди й не шукають роботу за фахом. З другого, сам рівень викладання перекладу в українських вишах часто є недостатньо високим для того, щоб забезпечити випускникові гідне місце на дуже конкурентному ринку праці. Загалом же, недостатній рівень професійної підготовки українських перекладачів можемо пояснити такими основними причинами:

(1) переважно академічним підходом до викладання іноземних мов на відповідних факультетах університетів;

(2) загальною тенденцією поєднувати педагогічну й перекладацьку освіту, адже в Україні існує загальноприйнята думка про те, що знання іноземної мови за замовчуванням означає перекладацькі вміння;

(3) відсутністю можливості післядипломного підвищення кваліфікації перекладачів [16].

Студентів українських університетів за поодинокими винятками, здебільшого готують до роботи письмового перекладача, якому доведеться працювати з текстами соціально-політичного [1], вузько профільного [4], художнього [7; 13] або ділового спрямування. Університетські курси послідовного перекладу, які, як правило, забезпечені ґрунтовним методичним матеріалом [2; 9], тим не менш страждають на недостатню глибину: обсяг академічного часу, що відводиться на опанування цього виду перекладу, не є достатнім, а кількість студентів в академічній групі – подекуди 15 і більше на одного викладача – не дозволяє лекторові опікуватися потребами конкретного студента.

Ситуація з підготовкою синхронних перекладачів є набагато складнішою. Незважаючи на наявність методологічного підґрунтя найвищого рівня [11; 12], лише декілька університетів у нашій державі пропонують такий курс через брак сучасного професійного обладнання, якого він потребує, а також нестачу професійних викладачів, які були б у змозі впоратися з викладанням цього вкрай важкого аспекту.

Саме такими міркуваннями ми керувалися, коли вирішили об'єктивно з'ясувати, як студенти, що навчаються за спеціалізацією "переклад", убачають свою майбутню професію і чи змінюється їхнє ставлення до роботи з набуттям практичного досвіду.

Запропонована розвідка виконувалася в руслі засад сучасної емпіричної методології пошуку відповіді на дослідницьке запитання [15]. Метою дослідження стало з'ясування того, як справжні українські респонденти (студенти перекладацьких відділень і перекладачі-професіонали) ставляться до власної професії.

У дослідженні взяли участь 75 респондентів, яким було запропоновано заповнити спеціально розроблену анкету і надати відповідь на 17 запитань щодо власного досвіду навчання перекладу, практики роботи за фахом, а також можливих проблем і сподівань. Анкети для двох експериментальних груп незначно відрізнялися. Отримані дані було оброблено за допомогою комп'ютерної програми SPSS для Windows, версія 17.0, відповідно до стандартів статистичного оброблення даних у гуманітарних науках [15].

До Групи 1 увійшов 41 респондент із такою гендерною пропорцією: 7,3 % – чоловіки, 92,7 % – жінки. Учасники цієї групи були студентами двох університетів: Київського національного лінгвістичного університету й Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Всі респонденти Групи 1 перебували у віці до 30 років.

До Групи 2 увійшли 34 респонденти з помітно іншою гендерною пропорцією: 44,1 % – чоловіки, 55,9 % – жінки, що демонструє нерівні шанси чоловіків і жінок-студентів зайняти місце на ринку праці. Всі учасники цієї групи були перекладачами-професіоналами (як письмовими, так і усними, у тому числі синхронними) із досвідом роботи від 1 до майже 50 років. 94,1 % респондентів Групи 2 були у віці до 40 років.

Рівень самооцінки володіння іноземною мовою у двох групах був помітно різним. Так, оцінюючи власний рівень володіння читанням, 8 % студентів визначили його як "поганий", 47 % – як "хороший" і лише 45 % – як "дуже хороший". У групі професіоналів розподіл був таким: 17 % – "хороший"; 83 % – "дуже хороший".

Дані рівня самооцінки навичок письма іноземною мовою виявилися такими: у групі студентів 5 % визначили його як "поганий", 22 % – як "середній", 58 % – як "хороший" і лише 15 % – як "дуже хороший"; у групі професіоналів 42 % – як "хороший" і 58 % – як "дуже хороший".

Так само відмінними є й дані самооцінки навичок слухання двох експериментальних груп. 25 % опитаних студентів вважають, що він є "середнім", 58 % – "хорошим" і 17 % – "дуже хорошим". Оцінки професійних перекладачів є такими: 3 % – "середній" (вочевидь, таку відповідь надали письмові перекладачі), 40 % – "хороший" і 57 % – "дуже хороший".

Власні навички говоріння також були оцінені респондентами-студентами й професіоналами неоднаково. 3 % студентів вважають, що говорять іноземною мовою “погано”, 20 % – “середньо”, 60 % – “добре” і лише 17 % – “дуже добре”. У групі професіоналів відповіді розподілилися таким чином: 3 % оцінили власний рівень іншомовного говоріння як “середній” (можемо припустити, що це відповіді письмових перекладачів), 42 % – як “хороший” і 55 % – як “дуже хороший”.

Цікавим є той факт, що респонденти з двох експериментальних груп надали доволі різні відповіді щодо мови, яку вони вважають рідною. У групі професіоналів 87,9 % назвали такою російську і 51,5 % – українську (у респондентів була можливість обрати декілька варіантів відповіді). У групі студентів пропорція є помітно відмінною: 51,2 % вибрали російську і 78 % – українську, що наочно демонструє тенденцію до українізації вищої освіти в Україні.

Задля генералізації висновків про склад експериментальних груп ми вирішили проаналізувати, як саме відбувався чи відбувається процес навчання перекладу в респондентів, для чого попросили їх відповісти на запитання про матеріали, якими вони найчастіше користуються чи користувалися під час отримання формальної освіти. Для вибору було запропоновано такі позиції (в алфавітному порядку): “двомовні словники”, “Інтернет”, “корпуси”, “одномовні словники”, “підручники з граматики” чи “інше”.

Статистично значущою виявилася різниця між Групою 1 і Групою 2 по позиціях “Інтернет” і “одномовні словники”. Користувачами Інтернету в процесі навчання перекладу назвали себе 83 % студентів і лише 60 % професіоналів. Натомість одномовні словники у процесі набуття перекладацьких умінь в університеті використовували лише 55 % студентів, але 78 % професіоналів.

В основній частині анкети ми попросили респондентів зазначити, наскільки вони погоджуються з такими твердженнями щодо професії перекладача:

- “Мені важче перекладати тексти на рідну мову”;
- “Бути перекладачем – це набагато більше, ніж просто добре знати дві мови”;
- “Формальної освіти достатньо задля того, щоб стати професіоналом”;
- “Я би хотів мати більше можливостей підвищення кваліфікації після закінчення університету”;
- “Задля того, щоб стати перекладачем, крім формальної освіти потрібен досвід”;
- “Будь-хто, хто добре знає рідну й іноземну мови, може працювати перекладачем”;
- “Мені легше перекладати тексти на іноземну мову”;
- “Я не думаю, що після закінчення університету мені будуть потрібні інші професійні курси”.

Як видно, деякі запитання повторюють один одного в різних формулюваннях, таким чином фільтруючи випадкові або необдумані відповіді учасників експерименту. Варіантами відповіді на всі перелічені вище запитання були такі “зовсім не погоджуюся”, “не погоджуюся”, “не маю чіткої думки”, “погоджуюся” і “повністю погоджуюся”.

Результати оброблення даних основної частини анкети демонструють значну різницю між відповідями студентів перекладацьких відділень і перекладачів-професіоналів. Очевидно, ставлення до професії зазнає суттєвих змін із набуттям досвіду, а знань, набутих в університеті, як правило, не вистачає аби вільно почуватися на вкрай вимогливому сучасному ринку праці.

Дані було проаналізовано за допомогою параметричного тесту АНОВА. Порівняння проводилося між групами, а основним фактором слугувала змінна “фах” (“студент” або “професіонал”). Статистично значущою виявилася різниця за трьома змінними: “Мені важче перекладати тексти рідною мовою” ($p = 0,004$), “Мені легше перекладати тексти іноземною мовою” (запитання-фільтр, $p = 0,018$) і “Для того, щоб стати перекладачем, крім формальної освіти, потрібен досвід” ($p = 0,008$).

Рисунки 1.1 і 1.2 демонструють розподіл даних відповідей двох експериментальних груп за змінною "Мені важче перекладати тексти рідною мовою". Через англійськість інтерфейсу програми оброблення даних рисунки надаємо в оригінальному вигляді. Як бачимо, 23 % опитаних студентів категорично не погоджуються і 68 % не погоджуються з таким твердженням, тоді як у групі професіоналів так вважають лише 18 % і 32 % відповідно. Професійні перекладачі доволі часто вважають, що легше перекладати іноземною мовою, адже в такому разі можемо говорити про повне розуміння вихідного тексту.

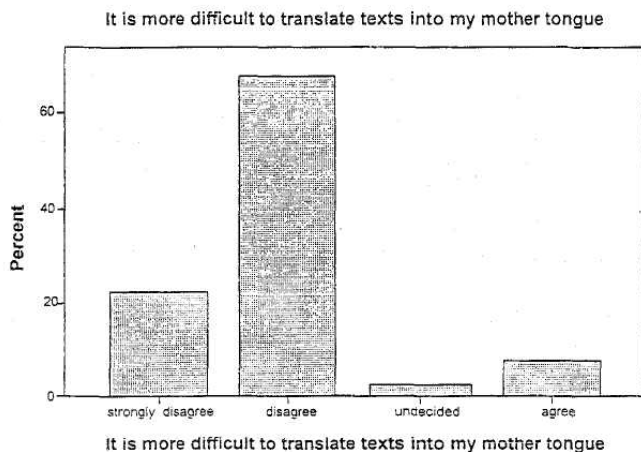

Рис. 1.1. Відповіді респондентів Групи 1 за змінною "Мені важче перекладати тексти рідною мовою"

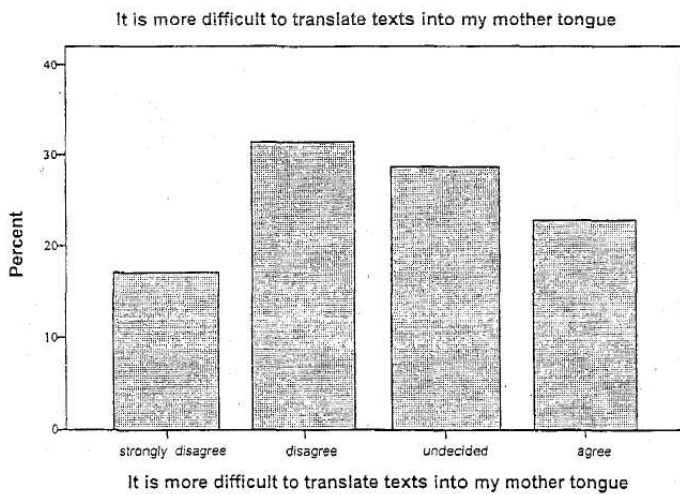

Рис. 1.2. Відповіді респондентів Групи 2 за змінною "Мені важче перекладати тексти рідною мовою"

Так само статистично значущою є різниця у відповідях двох груп за змінною “Для того, щоб стати перекладачем, крім формальної освіти, потрібен досвід”. Розподіл даних за групами демонструємо на Рисунках 2.1 і 2.2.

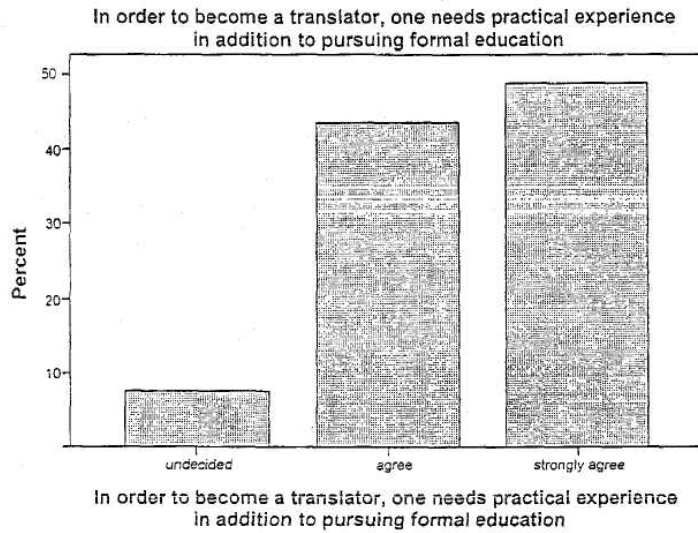

Рис. 2.1. Відповіді респондентів Групи 1 за змінною “Задля того, щоб стати перекладачем, крім формальної освіти, потрібен досвід”

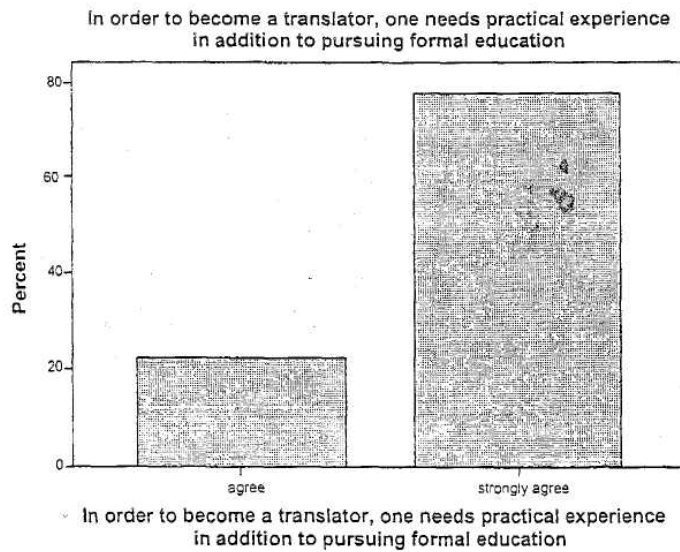

Рис. 2.2. Відповіді респондентів Групи 2 за змінною “Задля того, щоб стати перекладачем, крім формальної освіти, потрібен досвід”

Як видно на Рисунку 2.1, у Групі 1 9 % респондентів не визначилися ("undecided"), чи потрібен перекладачеві, крім формальної освіти, досвід роботи. Повністю погоджуються ("strongly agree") із твердженням лише 49 % респондентів групи. Натомість у Групі 2 відсоток учасників, які повністю погоджуються з такою думкою, сягає 80 %, що, очевидно, пов'язано з набуттям власного перекладацького досвіду.

Подібно до цього, 7 % респондентів Групи 1 (студенти) обрали варіант відповіді "не погоджуюся" за змінною "Я б хотів мати більше можливостей підвищення кваліфікації після закінчення університету", тоді як учасники Групи 2 (професіонали) обрали лише варіанти "погоджуюся" і "повністю погоджуюся". Такий розподіл відповідей, на нашу думку, чітко свідчить на користь недостатності формальної освіти для успішної роботи перекладача в Україні.

Наша розвідка жодним чином не претендує на всебічне висвітлення проблеми. Перспективним у подальшому пошуку видається з'ясування впливу інших факторів (наприклад, національної чи культурної належності респондентів) на ставлення до професії перекладача. Поки що наші результати є свідченням того, що зміст перекладацької освіти в Україні потребує ревізії.

Література

1. Борисова А. О., Колесник А. О. Джерела лексичних труднощів при перекладі текстів суспільно-політичного характеру українською мовою з англійської мови / А. О. Борисова, А. О. Колесник [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/ONG/Philologia/6_borisova.doc.htm.
2. Гон О. М. Практикум з усного перекладу / О. М. Гон, В. О. Гулик, Г. Е. Мірам, В. П. Морозов, Л. П. Голованчук. – К. : Факт, 2007. – 136 с.
3. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.16 / Гудманян Артур Грантович. – Ужгород, 1999. – 446 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
5. Караева З. К. Перевод и семиотика: Многоязычное бытие эпоса "Манас" и теоретико-методологические проблемы переводоведения: [монография] / Зинаида Караевна Караева. – Бишкек : МУК, 2006. – 332 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
7. Лучук О. М. Різномасштабність перекладів одного твору як проблема перекладознавства (на матеріалі українських перекладів Шекспірівської драми "Троїл і Крессіда"): автореф. дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.16 / Ольга Михайлівна Лучук. – К., 1996. – 26 с.
8. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Рюрик Константинович Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.
9. Мірам Г. Э. Профессия – переводчик / Геннадий Эдуардович Мірам. – К. : Эльга – Ника-Центр, 2001. – 160 с.
10. Мірам Г. Э. Профессиональный перевод: Учебное пособие (+ CD-ROM) / Г. Э. Мірам, А. М. Гон. – К. : Эльга, Ника-центр, 2003. – 135 с.
11. Мірам Г. Э. Тренинг-курс по синхронному переводу / Г. Э. Мірам, В. В. Дайнеко, С. В. Иванова, П. В. Амплеев. – К. : Арий, 2010. – 192 с.
12. Мірам Г. Э. Курс синхронного перевода (англо-русская языковая пара) / Г. Э. Мірам, С. В. Иванова, П. В. Амплеев. – К. : Ника-центр, 2007. – 344 с.
13. Рихло О. П. Відтворення мовностилістичних особливостей творів Е. А. По в українських перекладах: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Олександр Петрович Рихло. – Чернівці, 2001. – 303 с.

14. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Мова в соціокультурному просторі. Переклад як міжкультурна комунікація / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
15. Чеснокова Г. В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві: Монографія / Ганна Валентина Чеснокова. – К. : Ленвіт, 2011. – 248 с.
16. Chesnokova A. Translators are in Short Supply in Ukraine / A. Chesnokova, G. Miram [Електронний ресурс] // KyivPost – 17 February. – 2010. – Режим доступу: http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/59745/print/
17. Miram G. Basic Translation (Course of Lectures on Translation Theory) / G. Miram, V. Daineko, L. Taranukha, M. Grischenko, A. Gon. – К. : Elga-Nika Tsentri Publishers, 2006. – 288 p.